

Sibelius, Jean (1865-1957)

Finsk tonsättare.

Hur Sibelius storhet som tonsättare uppfattas beror delvis på från vilken del av världen man kommer. I Norden, England och USA betraktas han som en av de riktigt stora, medan Tyskland och övriga Europa alltid hållit sig mera avvaktande till hans konst. I Sverige höll han på att bli en anledning till att gode vännen Stenhammar avbröt sitt komponerande. Så bra och så ouppnåelig tyckte denne att Sibelius var.

Sibelius växte upp i ett svenskspråkigt hem i södra Finland. Först i gymnasiet lärde han sig finska. Men förutom böcker av svenska nationalskaldar ingick det finska nationaleposet Kalevala och verk av Aleksis Kivi i det litterärt och musikaliskt intresserade hemmets bibliotek.

Han blev snart en skicklig violinist och komponerade redan under musikstudieåren 1885-91 en hel del verk, bl.a. flera stråkkvartetter och verk för piano och stråkar. De flesta är otryckta men intressanta för Sibeliusforskningen.

Efter studentexamen påbörjades både juridik- och musikstudier. Han lämnade dock snart juridiken liksom planerna på en violinistkarriär. Studierna koncentrerades till musikteori och komposition och ledde fram till en slutexamen 1889. De följande två åren studerade han i Berlin och Wien, dock inte hos Brahms, som av någon anledning inte ville ha honom som elev.

Sohlmans musiklexikon delar in Sibelius verksamhet i tre perioder, 1890-talets och sekelskiftets Kalevalaromantik, stilomvandlingarnas tid fram till 1920 och slutligen 20-talets syntes av tidigare stilinriktningar. Kunskap om dessa perioder och verkens tillkomst ger god information om vad man kan vänta sig musikaliskt av Sibelius olika opus.

Sibelius främsta insatser gjordes på symfoniernas och tondiktens områden. De 7 symfonierna skrevs 1899, 1901, 1907, 1911, 1915-19, 1923 och 1924. Den väldiga körsymfonin *Kullervo* från 1892 kallades tondikt av Sibelius. Av Sibelius övriga 12 tondikter kan nämnas *En saga* (1892, 1902), de fyra tondikterna om hjälten Lemminkäinen i *Fyra legender* ur Kalevala (1893-95), *Finlandia* (1899), *Pohjolas dotter* (1906) *Rakastava* (1911) och *Tapiola* (1926).

Av övriga verk är *Kareliasviten* (1893) och Violinkonserten (1903, 1905) mycket spelade. Det är också några av de 70-tal sånger som Sibelius skrev. Älskade av en stor allmänhet är *Svarta rosor* (E Josephson), *Säv, säv susa* (Fröding), *Demanten på marsnön* (Wecksell), alla från 1899 och *Den första kyssen* (Runeberg), *Var det en dröm* (Wecksell) och *Flickan kom ifrån sin älsklings möte* (Runeberg), som skrevs 1899-1902.

Sibelius skrev särskilt i ungdomen flera kammarmusikverk. Dessa har tryckts först efter hans död. Bland dessa kan nämnas 3 pianotrios (1886, 1887, 1888), 3 stråkkvartetter (Ess-dur 1885, a-moll 1889 och B-dur 1890) och en pianokvintett (g-moll 1890). Sibelius ville sällan kännas vid de opublicerade ungdomsverken men man lyckades övertala honom att åtminstone inte förstöra dem. Naturligtvis är de av stort värde för forskningen men anses även musikaliskt ha betydligt större halt än vad tonsättaren själv ansåg. Det enda verk i genren, som han släppte igenom självcensuren var stråkkvartetten i d-moll op. 56.

Stråkkvartett d-moll op. 56, *Voces intimae*

1. *Andante – Allegro molto moderato* 2. *Vivace* 3. *Adagio di molto*
4. *Allegretto* 5. *Allegro*
1909

Denna kvartett från 1909 är inte Sibelius första försök i genren. Ca 20 år tidigare, under studietiden, hade han skrivit ett antal kvartetter, bl.a. en i B-dur, op. 4 från 1890. Den uppvisar trots anknytning till tysk romantik många originella drag. Han benämnde den kvartett nr 2 vilket tyder på att han vid den tiden betraktade a-mollkvartetten från 1889 som nr 1. Den senare bar också under ett antal år opusnummer 2, innan även den förpassades till listan över verk utan opusnummer. Ess-durkvartetten från 1885 ville han helst av allt glömma. Det blev dock bara kvartetten i d-moll som publicerades under tonsättarens livstid. Men den förekommer å andra sidan ständigt på den kammarmusikaliska scenen. Den är ett helt igenom personligt och särpräglat verk, skriven under samma mörka, introspektiva period, som den fjärde symfonin.

Den första av de fem satserna, *Andante – Allegro molto moderato*, utgör på något sätt de jämna 8-delarnas höga visa. Det inledande temat, som delvis bildar grund för de övriga, är en dialog mellan violin 1 och cellon.

När det högre tempot tar vid, spelas nästa tema, huvudtemat, i alla instrument. Också detta domineras av 8-delar, huvudsakligen i sekundintervall.

Efter ett avsnitt som dominerats av 16-delar återkommer i huvudsak 8-delarna i sidotemat.

Genomföringen domineras av 8-delsfigurerna, som då och då avbryts av en fras med tydligt släktskap till inledningstemats sista takt

När man hör cellons uppåtgående svar på violinens första fras i inledningstemat är man inne i återtagningen.

Den andra satsen, *Vivace*, byggs upp av två likartade teman som båda hämtat material från den första satsen. Så småningom nås en klimax, innan satsen avsluts i pianissimo.

Som man kan vänta sig är mittersatsen, *Adagio di molto*, det 5-satsiga verkets emotionella centrum. Den börjar lite diffust med ett tema som, trots sitt allvar och sin skönhet, är svårt att få grepp om. Snart hörs emellertid två takter vars toner blir betydelsefulla. Det är ett punkterat och synkoperat motiv, som upprepas två gånger och som blir början till nästa tema. Snart hörs mycket svagt (ppp) tre ackord. Det är ovanför dessa som Sibelius i sin autograf skrev *Voces intimae*, inre röster. Denna beteckning har gett hela kvartetten dess namn, men Sibelius ville aldrig diskutera vad den avsåg.

Den fjärde satsen, *Allegretto*, är mindre allvarlig. Tonsättaren vill att den ska spelas *pesante*, tungt. Tre teman dominerar. Det första är kraftfullt och spelas två gånger.

Nästa tema som är mera sångbart inleds med en dialog av violan och cellon.

Det tredje är rytmiskt och spelas av de tre övre stråkarna

Satsen avslutas med de första takterna av huvudtemat.

Om det var 8-delar som behärskade första satsen så är det 16-delar som har en framträdande roll i sista satsen, *Allegro*. Tonen anslås omedelbart genom att viktiga 16-delsfraser presenteras i de fyra första takterna innan huvudtemat släpps loss.

Ett nytt tema i pianissimo tas upp av violan.

Huvudtemat återkommer innan det tredje temat hörs i forte. Det har en synkoperad inledning.

Mellan dessa teman och som ackompanjemang till dem, virvlar 16-delarna fram, ibland unisont, ibland i konstfärdigt växelspel. Hela satsen har just den betvingande kraft som man brukar förknippa med Sibelius.